

Terms denoting international relations: cognitive and conceptual analysis

Nigora TASHLANOVA¹

Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad al-Khwarizmi, Fergana branch

ARTICLE INFO

Article history:

Received April 2023
Received in revised form
15 May 2023
Accepted 25 May 2023
Available online
15 June 2023

Keywords:

linguistics,
terminology,
terms denoting international
relations,
linguistic research.

ABSTRACT

In all areas of our linguistics, bold steps are being taken toward a deep study of theoretical issues, and several practical works are being carried out. The main purpose of the research is to study the terms used in international relations from the point of view of linguistics, to determine the meaning and important features of terms, and their goals and objectives, their place and meaning in language and culture. In addition, the intended goal includes such sub-goals as cognitive and conceptual analysis, composition, and lexical-semantic features of modern English, Russian, and Uzbek political terms in cultural linguistics. Also, the work analyzed linguoculturological features and problematic aspects of terms borrowed from Russian and English into the Uzbek language.

2181-1415/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss4/S-pp201-208>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Xalqaro munosabatlarni bildiruvchi terminlar: kognitiv va konseptual tahlil

Kalit so'zlar:

lingvomadaniyatshunoslik,
terminologiya, xalqaro
aloqalarni bildiruvchi
terminlar,
lingvistik tadqiqot.

ANNOTATSIYA

Tilshunosligimizning barcha sohalarida nazariy masalalarni tobora chuqurroq, teranroq tadqiq etish sari dadil qadamlar tashlanmoqda, amaliy jihatdan qator ishlar amalga oshirilmoqda. Tadqiqotning asosiy maqsadi xalqaro aloqalarda qo'llaniladigan terminlarni tilshunoslik nuqtai nazaridan o'rganish, terminlarning ma'no va muhim xususiyatlarini aniqlash, maqsad va vazifalarini, ularning tildagi va madaniyatdagi o'rni va ahamiyatini belgilashdan iborat. Bundan tashqari, ko'zlangan maqsad o'z ichiga hozirgi zamon ingliz, rus va o'zbek tillarining siyosiy terminlarini

¹ Lecturer, Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad al-Khwarizmi, Fergana branch. E-mail: nigoratashlanova7@gmail.com.

lingvomadaniyatshunoslikda kognitiv va konseptual tahlil etish, yasalish va leksik-semantik xususiyatlarini o'rganish kabi quyi maqsadlarni ham qamrab olgan. Shuningdek, ishda rus va ingliz tillaridan o'zbek tiliga o'zlashtirilgan terminlarning lingvokulturologik xususiyatlari va muammoli jihatlari tahlil qilindi.

Термины, обозначающие международные отношения: КОГНИТИВНЫЙ И КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

лингвистика,
терминология,
термины,
обозначающие
международные
отношения,
лингвистические
исследования.

Во всех областях нашего языкознания предпринимаются смелые шаги к более глубокому исследованию теоретических вопросов, проводится ряд практических работ. Основная цель исследования – изучить термины, используемые в международных отношениях, с точки зрения языкознания, определить значение и важные признаки терминов, их цели и задачи, их место и значение в языке и культуре. Кроме того, намеченная цель включает в себя такие подцели, как когнитивный и концептуальный анализ, состав и лексико-семантические особенности современных английских, русских и узбекских политических терминов в лингвокультурологии. Также в работе были проанализированы лингвокультурологические особенности и проблемные аспекты терминов, заимствованных из русского и английского языков в узбекский язык.

KIRISH

Xalqaro aloqalardagi siyosiy sohaga oid chet tillaridan kirgan terminlarni o'zbek tiliga tarjima qilish va tarjima jarayonida uchraydigan muammolarni bartaraf etishda o'zlashgan terminlarni o'zbek tiliga aynan mos tushadigan muqobil variantlarini topish muhimdir. Ko'pgina siyosiy terminlar o'zbek tiliga rus tilidan, rus tiliga esa lotin, yunon, ingliz, fransuz va boshqa bir qancha tillardan kirib kelgan. Bu kabi terminlarni o'rganish tilshunoslikdagi muhim masalalaridan biridir [1].

Boshqa til va uning xalqaro aloqalardagi terminlari, til madaniyatidagi o'rni bilan tanishish uchun lingvistika sohasi yuqori o'rinda turadi. Tilshunoslik orqali biz ingliz, rus va o'zbek tilidagi terminlarning strukturasi, semantikasi, kognitiv va konseptual tahliliga ega bo'lamiz. Terminlarni til madaniyati bilan uzviy bog'lashning o'ziga xosligi shundaki, mavjud bo'lgan terminlarning nafaqat o'z ma'nosida xizmat qilishi, balki, madaniyat ta'sirida ko'chma ma'noda ham qo'llanilishi, bundan tashqari ularning etimologik jihatdan chambarchas bo'g'liqligini kuzatish imkonini yoritib beradi. Shuning uchun ham, bugungi kunda ko'plab olimlarimiz bu mavzu borasida turli xil tadqiqotlar olib bormoqda. Jumladan, hozirgi kunda lingvomadaniyatshunoslik o'zbek tilshunosligiga yangi o'rganilayotgan fan sifatida kirib keldi. Shuni ta'kidlash joizki, xalqaro aloqalarda iste'mol qilinayotgan atamalarni lingvomadaniyatshunoslik bilan bog'lash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun "Xalqaro aloqalarni bildiruvchi terminlarning lingvomadaniy xususiyati" nomli magistrlik dissertatsiyasi tanlandi [2-4].

ADABIYOTLAR SHARHI

O'zbek tili atamashunoslik sohasining hozirgi darajasi, ilmiy qiymati bevosita rus hamda boshqa xalqlar atamashunoslarining ishlari bilan chambarchas bog'liq. Shu jihatdan qaraganda, N.A. Baskakov, L.A. Bulaxovskiy, G.O. Vinokur, V.V. Vinogradov, A.A. Reformatskiy, D.S. Lotte, S.A. Chapligina, T.L. Kandelaki, V.P. Danilenko kabi o'nlab terminshunos olimlarning ishlari o'zbek terminshunosligining tashkil topishiga o'zining katta hissasini qo'shdi. Turkiy xalqlar tilshunoslarining, jumladan, M.Sh. Gasimov, B.U. Oruzbaeva, R.A. Urekenova, F.S. Faseev kabi olimlarning ishlari ham o'zbek tili terminologiyasining rivojiga ulkan hissa bo'lib qo'shildi [3-9].

MATERIAL VA TADQIQOT USULLARI

Bugungi kunga kelib, til va madaniyat uyg'unligi muammosi bir qancha olimlar, tilshunoslar va tadqiqotchilar diqqat-e'tiborini qozonib ulgurdi. Ushbu mavzuga doir turli xil yondashuvlar tilshunoslikning lingvomadaniyatshunoslik, psixolingvistika, etnolingvistika, sotsiolingvistika, tarix, adabiyotshunoslik kabi sohalarida o'rganib kelinmoqda. Olimlar tomonidan olib borilayotgan tadqiqot ishlarida til va madaniyat munosabatlari masalalari yoritilib, ularning bir biriga bog'liq doimiy birliklar yoki bir birini to'ldiruvchi muhim komponentlar ekanligi to'laqonli isbotlanib kelmoqda.

Tilda madaniy qadriyatlar o'z ifodasini topadi va ularni xalqqa yetkazib berishda til asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Til dunyoning milliy manzarasini, xalqning o'ziga xosligi va milliy madaniyatini o'zida mujassam etadi. Til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro munosabat ayniqsa, chet tili o'qitish jarayonida yaqqol nomoyon bo'ladi. Lekin, xorijiy tilni mukammal o'rganishda esa, u boshqa xalqning, boshqa millatning dunyoviy manzarasini anglab yetadi.

O'rgatishning pirovard maqsadlaridan biri har bir til o'rganuvchida kommunikativ til ko'nikmalari va ularning ijtimoiy madaniy dunyoqarashini boyitish, hamda madaniyat haqidagi mulohazalarda bayon qilinadigan fikr-mulohazalarning saviyasini oshirishdan iborat.

Madaniyatning til bilan o'zaro bog'liqligi murakkab psixolingvistik jarayonlardan biri bo'lgan – tarjima muhim ahamiyat kasb etadi. Tarjima axborotning asl ma'nosini ifodalashda lingvistik birliklarning mosini topish va ularning samarali qo'llanilishini o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi. U o'z madaniyatimizning xorijiy til madaniyati bilan o'zaro munosabati va o'ziga xos tafovutlarini hamda dunyoni anglash bilan bog'liq muayyan kognitiv jarayonlarni ustun qo'yadi [10-14].

Til va madaniyat uyg'unlashuvida, shuningdek, tarjima jarayonida inson beixtiyor, tilning muhim leksik tarkibini tashkil etuvchi birliklardan biri bo'lgan xalqaro aloqalardagi siyosiy terminlarga duch keladi. Har bir xalq, har bir etnik guruh har qaysi davrda o'z onomastik birliklariga, ya'ni siyosiy terminlar ro'yxatiga ega bo'ladi. Xalqaro aloqalardagi siyosiy terminlar muayyan madaniyatning muhim konseptlarini namoyon etishda muhim ahamiyatga ega. Vaholanki, ko'p holatlarda atoqli otlarning og'zaki nutqda shakllanish xususiyatlari, ularni xorijiy va ona tilida yetkazib berish tadqiqotchilar, til o'rganuvchilar va tarjimonlarning diqqat markazidan chetga chiqib qoladi. Bundan tashqari, ularga doir maxsus adabiyotlar xususan, lug'atlar, qo'llanmalar, darsliklarning yetishmasligi mavzuning dolzarbligini oshiradi.

Yuqoridagi mavzuga muvofiq, xalqaro aloqalardagi siyosiy terminlarning atroflicha til madaniyatidagi ahamiyatini birma bir tahlil qilish jarayonini batafsilroq jadval asosida bayon qilamiz. Masalan: ingliz, rus va o'zbek tillaridagi bir ma'noli termini misol qilib olsak.

“ambassador”, “посол”, “elchi” – bir davlatning boshqa bir davlatdagi elchixonasiga rahbarlik qiluvchi diplomatik vakil. Tarixiy manbalarda bir davlat hukumati tomonidan ikkinchi davlat hukumatiga diplomatik vazifa bilan yuboriladigan doimiy yoki muvaqqat vakil. Etimologik tariflar sifatida quyidagilarni sanab o‘tishimiz mumkin.

Embassador – termini o‘rta asrlarda ingliz-fransuz tilidagi ambassador so‘zidan yasalgan bo‘lib, asosi lotin tilidagi “*Ambaxus-Ambactus*” so‘zi va bu so‘z xizmatkor elchi ma‘nosini anglatadi. XIV asrda bu termin keng qo‘llanila boshlagan [4].

Посол – termining asosi Belarus tilidagi “*посилатъ*” so‘zidan olingan bo‘lib jo‘natish yuborish ma‘nosini anglatadi [5].

Elchi – atamasi ilk bor Uyuq daryosi vodiysidan topilgan qadimiy turkiy Enasoy runik bitigida qayd etilgan, undan avval yalavoch, yalafar, rasul atamalari bilan ham ifodalangan. “Yalavoch” atamasi birinchi marta Oltinko‘l yaqinidan topilgan Enasoy yodnomasida ko‘zga tashlanadi. Mazkur qadimiy turkiy bitikda 711-yilning avgust-sentabr oylarida Tibetga Turk xoqonligidan kelgan diplomatik vakilning tashrifi xususida gap boradi [O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi].

Lingvomadaniy jihatdan esa elchi so‘zi kontekstda nafaqat o‘z ma‘nosida, balki ko‘chma ma‘noda aynan metafora ham bo‘lib qo‘llanilishi mumkin.

Masalan, elchi so‘zi ayrim badiiy asarlarda metafora bo‘lib kelganida *sovchi*, *o‘rtakash*, *payg‘ambar* ya‘ni *rasul* (Olohning yerga birinchi jo‘natgan elchisi “Muhammad Sollallohu Alayhi Vasallam”) so‘zlari qo‘llanilganini ko‘rish mumkin.

Yuqorida ko‘rsatilgan tadqiqotlardan shuni xulosa qilish mumkinki, nafaqat tilda qo‘llaniladigan oddiy so‘zlar baki terminlar, ya‘ni xalqaro aloqalardagi atamalar ham til madaniyatiga ta‘sir etibgina qolmay, alohida o‘zgacha o‘rin ham egallar ekan.

Xalq o‘g‘zaki ijodidan ham elchi so‘zi bilan bog‘liq maqollarga e‘tibor bersak:

Elchiga o‘lim yo‘q, sovchiga o‘lim yo‘q.

“*minister*” – davlat siyosatchisi bo‘lib, milliy va mintaqaviy hukumat boshqaruviga ega bo‘lgan shaxsdir, vazifasi boshqa davlat ministrleri bilan siyosiy savollarning yechimida qaror qabul qilishda asosiy qatnashchi. Odatda ular hukumat mahkamasining a‘zolari hisoblanadi. Ba‘zi mamlakatlarda hukumat rahbari etib “Bosh Vazir” tayinlanadi.

“Министр” termini hukumat boshqaruv strukturasi asosiy rahbari hisoblanadi. Ingliz tilidan o‘zlashtirilgan bo‘lib, boshqa mamlakatlarda, misol uchun, AQSH, Buyuk Britaniya, Meksikada devonxona a‘zosi deyiladi, Buyuk Britaniyada esa alohida vazirlarni davlat kotibi deb ham atashadi.

Vazir (arab. – yuk ko‘taruvchi) – o‘rta asrlarda Yaqin va O‘rta Sharq davlatlarida, shu jumladan, O‘rta Osiyo xonliklarida hukumat idorasi yoki kengashi (devon) boshlig‘i. Vazirlar vaziri a‘zam rahbarligida davlatni idora etish vazifalari bilan shug‘ullangan. Vazirlar podshoh, xon viloyat hokimligiga tayinlagan shahzoda va xonzodalarning yordamchilari hisoblangan. Arab xalifaligida vazir lavozimini 1-bo‘lib xalifa al-Mansur (754–775) joriy etgan. Somoniylar davrida 10 devon bo‘lib, ularni xo‘jayi buzrug, sohib barid, mushrif, vakil, muhtasib va boshqa vazirlar boshqargan. Amir Temur va uning vorislari zamonida saltanatning markaziy ma‘muriyatini bosh vazir – devonbegi boshliq vazirdan iborat arkoni davlat boshqargan. Ular: 1) mamlakat va raiyat ishlari, 2) harbiy ishlar, 3) tijorat, 4) moliya ishlari bo‘yicha vazirlar sanalib, yana 3 nafar maxsus vazir chegara viloyatlari va tobe mamlakatlardagi ishlarni nazorat qilib turgan. Mazkur vazir devonbegiga bo‘ysungan va ular bilan bamaslahat davlatning muhim moliyaviy ishlarini olib borishgan. Xiva xonligida vazir yuqori mansabdor shaxs sanalib, vazifasi soliq to‘plash, qo‘shni xonliklar bilan aloqa qilish, amaldorlarni tayinlash va h.k.dan iborat bo‘lgan.

Lingvomadaniy jihatdan esa rus tilidagi “министр” so‘zi aynan rus tilida, asosan og‘zaki tilda nafaqat o‘z terminologik maydonida, balki ko‘chma ma’noda ham kelishi holatini kuzatishimiz mumkin.

Misol uchun: *Когда человек становится богатым, его считают как он стал министром.*

Yuqoridagi misolda министр so‘zi – rus tilidagi og‘zaki tilda dimog‘i baland, kattatarosh, pisand qilmaydigan xarakterdagi insonlarni tasvirlashda qo‘llaniladi.

“society”- termini lotin “societas” so‘zidan, ya’ni uning ot shakli bo‘lmish *socius* (ittifoqchi, o‘rtoq, do‘stlik)dan kelib chiqqan, partiyalar o‘rtasidagi ichki ta’sir va munosabatlardagi do‘stona aloqalarni ifodalashda qo‘llaniladi.

Jamiyat- *Cemiyetterminsi* o‘zagidan arab tilida *ictimai* sifati yasalgan. *Ictimai* sifatining fransuz tilidan o‘zlashgan muqobili hisoblangan *sosyal* so‘zi turkcha nutqda *ictimai* sifatidan ko‘ra faolroq qo‘llanadi.

Middle French *societe* < Latin *societas*, equivalent to *soci(us)* partner, comrade + -etas, variant of -itas- -ity.

Politics – grekcha : πολιτικός politikos so‘zidan olingan bo‘lib “uchun, ning, ya’ni fuqarolarga aloqador” deya ta’riflanadi. Qadimgi manbalarda berilishicha, 15- asrlarda “Polettiques” deb berilgan bo‘lsa, hozirgi zamonaviy ingliz tilida “politics” so‘zi qo‘llanilmoqda. Vazifasi – bir guruhning barcha a’zolari murojaati orqali yagona qaror qabul qilish jarayonidir. Bundan tashqari, bir shaxsning xatti harakati yana bir kishining tarbiyasiga ta’sir ko‘rsatishini o‘z ichiga oladi.

Политика (grekchadan olingan bo‘lib “hukumat harakati”) – tushunish, o‘zida davlat organlari hukumati va hukumat boshqaruvi harakatni ifodalaydi, bundan tashqari jamiyat hayotining voqea hodisalari, funksiyalangan hukumat bilan bog‘liq. Siyosiy sohaning ilmiy izlanishlari siyosatshunoslik doirasida olib boriladi.

Siyosat – (arab. سياسة (siyasa) – ot tarbiyalash, ot boqish) – davlatni boshqarish san’ati. Siyosat biror guruh, jamiyatni boshqarish jarayonidir. Ushbu jarayonda tegishli guruh vakillari ham qatnashadi. Bu atama ostida ko‘pincha hukumat faoliyati tushuniladi. Siyosat turli ijtimoiy-siyosiy institutlar, ijtimoiy qatlamlar, tabaqa va guruhlar o‘rtasidagi munosabatlar bilan bog‘liq. Uning mohiyatini davlat hokimiyati shakllari, uni amalga oshirish va boshqarish tashkil etadi.

Queen – qadimiy ingliz tilida *cwen* “queen, davlatning ayollar qoidalari, ayol, xotin” (grek tilidagi manbalarda *gyne* “ayol, xotin”; Sanskrit tilida *ianis* “ayol” gna “Allohning ayoli” qadimgi Slavian cherkovlarida *zēna*, Gothic tilda *qino* “ayol”).

Царь (цѣсарь, цѣсарь, lotin tilidagi caesar, grekchada καῖσαρ) – slovyan monarxi bo‘lib, odatda imperator bilan teng ma’noni anglatadi. X asrning buyuk knyazi Semeon I birinchi qirollik “Царь” nomi berilgan. Rus tili tarixida bu so‘z: “sher– hayvonlar qirol”. Царица – rodde o‘zgarishi (ayollarga).

Qirol, qirolicha – so‘zlari o‘zagi turk tilining “kral” so‘zidan o‘zlashtirilgan. Albatta qadimda bu so‘zlarga o‘zbek tilida muhtojlik sezilmagan, chunki, bu so‘zlarning o‘rnida “shox” va “malika” kabi o‘sha davrning maxsus so‘zlari ishlatilgan.

Lingvomadaniy jihatdan esa queen so‘zi kontekstda nafaqat o‘z ma’nosida, balki ko‘chma ma’noda aynan metafora ham bo‘lib qo‘llanilishi mumkin.

Masalan: *You are my queen, honey!*

Bundan shunday xulosaga kelishimiz munkinki qirolicha, ya’ni queen so‘zi oddiy xalq, qirollik oilasiga mansub bo‘lmagan insonlar orasida ham keng qo‘llaniladi. Berilgan jumlada queen so‘zi ayolga nisbatan uning oiladagi o‘rni tilda chiroyli va yuqori darajada tariflash uchun foydalaniladi.

Chamber – lotin tilidan olingan xona ma’nosini beradi. Tarixda bu soʻz soʻroq qilish kamerasi, yoki “qorongʻi xona”, shundan beri qora quti ma’nosini beradi. Siyosiy sohada esa maxsus termin boʻlib, qabulxona yoki maxsus qarorgohning tinglovchilar xonasi.

Палата – 1) Bir qancha qonun chiqaruvchi institutlar nomi. Koʻplab parlamentlar odatda ikki guruhga boʻlinadi: yuqori va quyi. Yuqori va pastki. 2) muayyan davlat yoki jamoat muassasalari nomi.

Palata – ushbu termin oʻzbek tiliga rus tilidan kirib kelgan boʻlib siyosiy sohada rus tilida berilgani kabi bir xildir.

Lekin, *palata* soʻzini insonlar muloqotida koʻp uchraydigan ma’nosi shifoxonaning bemorlar uchun berilgan xonalariga omonim sifatida keladi. Bu esa *chamber* soʻziga berilgan ta’rifga toʻgʻri keladi.

Terminologiya tadqiqotida milliy tildagi manbani konseptual paradigmadagi ifodalash, diaxronik rejada olib borish, modellashtirish imkoniyatining rivojlanish ehtimolini, miqdoriy va tarkibiy rasmiy ifodasidagi oʻzgarishlarni topish lozim. Milliy terminologiya alohida eʼtibor rivojlanayotgan yoʻnalishlardan diaxronik oʻrganishga qaratildi. Ayni paytda ularning kelib chiqish vaqtini oʻrnatish uchun atamashunoslikni, ularning rivojlanish xususiyatlari va ularning rivojlanishiga taʼsir qiluvchi omillarni aniqlash yordam beradi. Shu asnoda, ifoda vositasi sifatida terminologik soʻzni aniqlashda, maxsus axborot uzatish va saqlash, shuningdek boshqa mexanizmlarini oʻrganish, tushunchalar va tegishli kategoriyalarni ifodalovchi terminlar shakllantirishiga qiziqishlar yuzaga keldi. Rossiyaning bozor iqtisodiyoti rivojlanish jarayoni kabi yoʻnalishlarni xizmat terminologiyasi bilan boshqarish texnologiyalarida ingliz tilini oʻrganish, ayniqsa, diqqatga sazovordir. Ingliz tili terminologiyasida boshqarish tufayli AQSh boshqaruv dasturlari tarixiy rivojlanish xususiyatlari shakllana boshladi. Shakllantirish va faoliyat muammolarini tahlil qilish uchun nazariy asos bilim fragmenti sifatida ingliz tilidagi atamalar boshqarish qoidalariga bilim tilshunoslik va prinsiplari ilmiy faoliyati boʻlib xizmat qiladi va bir til maydonida inson bilim faoliyati turlaridan kognitiv yaʼni tafakkur ongi sifatida qaraladi. Konnotativ belgi terminning semantik strukturasi bevosita va bilvosita qatnashadi. Terminlarning nominativ qismi va (yoki) uning taʼrifida oʻzining mahalliy nuqtai nazarida ifodalangan boʻlishi mumkin. Termin va uning taʼrifi shunday bir oʻziga yetarli strukturaviy maʼnoga ega boʻlib, unga oʻzgarmas element fanda ana shu aniqlik darajasini belgilash imkonini beradi. Terminlarning semantik tahlilida, konnotativ belgi oʻzida pragmatik axborotni ifodalash uchun predmet nomini belgilab olishi, sintaktik kombinatsiyalar, shu bilan birga metaforik, va soʻzning hosilasini ifoda etadi.

Pragmatik yondashuvga koʻra terminlar eng muhim konseptlarni aks ettirgan holda belgilash mumkun. Birinchi navbatda terminlar *human* terminoelementida: human interaction, human needs, human relations, human report etc. *Human* soʻzi (lotin tilidan “*humanus*” soʻzidan olingan) ingliz tiliga semantik va rasmiy assimilyatsiyasi natijasida kirib kelib “insoniy, insoniylik, insonsevar, insonparvarlik” omillarini anglatadi. XX asr 20- yillarida ilm fan rivojida E.Meyo asosiy tushunchani ifodalash uchun boshqaruv konseptida “human relations” human soʻzi terminoelement boʻlib, belgini ifodalaydi. Kognitiv lingvistika holatida human (insonparvar) konseptini aks ettiradi, prototip kategoriya hosil boʻlish maydonida – barcha fikran-qalban belgini, munosabat asnosida yotgan va aniq insonning konkret harakati, boshqarish sistemasini oʻz ichiga oladi.

Lingvomadaniy sohada siyosat so'zini konseptual tushuncha deb olganimizda albatta siyosiy maydondagi terminlar va so'z birikmalar tafakkurga jam bo'ladi. Xususan har bir davlatning siyosati turlicha bo'lib, alohida qismlarda shakllanadi. Misol uchun, ijtimoiy siyosat va tashqi siyosat. Ijtimoiy siyosatda shu davlatga tegishli siyosiy terminlar umumiste'molda bo'lsa, tashqi siyosatda esa, aksincha, barcha davlatlarga tegishli bo'lgan umumiy terminlar qo'llaniladi.

Berilgan lingvokulturologigik tahlilda kognitiv mapping uslubida politika (siyosat) so'zi semantik maydonida berilgan yuqoridagi terminlarni o'z ichiga olgan holatini ko'rishimiz mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib, yuqoridagi tahlillardan so'ng, til va madaniyat uyg'unlashuvida, xususan, tarjima jarayonida inson albatta, terminlarga duch kelishi ma'lum bo'ldi. Til birliklari orasida terminlar – so'z va so'z birikmalar ob'yektlarini nomlash va ularni bir biridan ajratib turish kabi vazifalari hamda individualizatsiya va identifikatsiya tamoyillari bilan alohida ahamiyatga ega.

Tillar va madaniyatlararo munosabatlarda va hattoki, xalqlar orasidagi o'zaro aloqalarda terminlarning muammosi anchadan beri tadqiq qilinishiga qaramasdan o'z dolzarbligini saqlab qolgan. Terminlarning murakkabligi va kamchiliklari ham sub'yektiv (tarjimonning tilni mukammal bilishi va umummadaniy birliklarga ega bo'lishi) ham ob'yektiv (terminlarning tilda va og'zaki nutqda shakllanish xususiyatlari) sabablar bilan bog'liq.

Terminlarni bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilishda yuzaga keladigan muammolar yechimini topish tarjimondan yuksak mahorat talab etadi. Bu o'z navbatida, tillar va madaniyatlararo samarali va muvaffaqiyat munosabatlarini ta'minlab berishga xizmat qiladi.

Terminologiyaning tartibga solinishi nafaqat ilmiy sohada, balki ijtimoiy hayotda ham ahamiyati katta bo'lgan masaladir. Terminologiyani tartibga solishning samaradorligi terminlar bevosita qo'llanadigan quyidagi holatlarda yaqqol ko'rinadi: kasbiy ta'limni to'g'ri tashkil etishda, ishlab chiqarish amaliyotida bo'ladigan og'zaki muomalada, ilmiy va ishlab chiqarish jarayonlaridagi o'zaro yozishmalarda, matbaachilikda, chet el adabiyotlarini tarjima qilishda. Til faqat o'z termin elementlar hisobiga terminologiyasini qura olmaydi. Til qurilish jarayoni shuni ko'rsatadiki, dunyoda sof tilning o'zi umuman mavjud emas. Har doim boshqa tillardan termin o'zlashtirish jarayoni sodir bo'lib turadi, bu jarayondan chekinish mumkin emas. Ammo ehtiyoj sezilmagan holatlarda ham xorijiy terminlarni sun'iy ravishda tilga olib kirish har doim o'zini oqlayvermaydi. Bunday holatlarda ko'proq o'z til imkoniyatlaridan foydalanish va bunda termin ifodalash lozim bo'lgan tushuncha mohiyati bilan termin o'rtasidagi munosiblikni saqlashga e'tiborni qaratish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ким В. Н., Ким Т.С. (2009). Социально-политическая терминология. Т., С. 5.
2. A.Nurmonov (2002). Hozirgi O'zbek adabiy tili. T.: Sharq. B. 62-63.
3. Danilenko V. P. (1977). Русская терминология: Опыт лингвистического описания. М.: Наука. С. 157.
4. G'.Abdurahmonov, S.Mamajonov (2002). O'zbek tili va adabiyoti. T.: O'zbekiston, B. 84-85.

5. В. В. Виноградов. (1961). «Вопросм языкознания», стр. 3-10.
6. Воджно Л. И. (1971). Научнотехническая терминология из обектов изучение закономерностей развитие язмка. Филологическая наука. с. 103.
7. Лотте Д. С. (1961). Основм построения научно-технической терминологии. Вопросм теории и методики. М. с. 29.
8. Калинин А. В. (1971). Лексика русского язмка: с. 141.
9. Ташланова, Н. Д. (2022). Особенности Методических Приемов Изучения Второго Иностранного Языка. *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*, 3(9), 1-11.
10. Ташланова, Н. Д. (2022). Использование технологии дистанционного обучения в системе высшего образования. *Research Focus*, 1(2), 333-339.
11. Djurayevna, T. N. (2022). Semantic and structural features of the vocabulary of color designation in English, Uzbek and Russian languages. *Global Book Publishing Services*, 01-123.
12. Курбонов, Н. Б., & Ташланова, Н. Д. (2022). Деривационные явления в топонимии в узбекском и английском языках. *Хоразм маъмун академияси ахборотномаси*, 302-305.
13. Djuraevna, T. N. (2023). The Cognitive Aspect of the Purpose of Teaching Foreign Languages. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 16, 88-94.
14. Djuraevna, T. N. (2023). Language Education as A System: Structure, Functions and Main Components. *Periodical Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities*, 14, 141-146.